

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки
(Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975)

Ефективна економіка № 12, 2014

УДК 658.14:658.15.012

*Н. В. Трусова,
к. е. н., доцент, докторант,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ФІНАНСОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ

*N. V. Trusova,
PhD., associate professor, past graduate student for getting Doctor Degrees,
Dnepropetrovsk State Agrarian-Economic University*

PECULIARITIES OF PROVISION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES WITH FINANCIAL POTENTIAL

Розглянуто особливості забезпечення фінансовим потенціалом сільськогосподарських підприємств. Визначено, що характер забезпечення фінансовим потенціалом сільськогосподарських підприємств визначається перш за все специфікою галузі. Особливості забезпечення фінансовим потенціалом в різних площинах діяльності сільськогосподарських підприємств ілюструє тісний взаємозв'язок операційної, фінансової та інвестиційної діяльності. Забезпечення фінансовим потенціалом для формування джерел фінансування операційної діяльності розглядається як основне джерело, оскільки однією із ключових характеристик ефективно функціонуючого підприємства є наявність протягом тривалого відрізка часу позитивного руху фінансових потоків із відносно стабільною абсолютною величиною. Інвестиційна діяльність підприємства розглядається як обслуговуюча по відношенню до передбаченої статутними документами операційної діяльності, тому забезпечення фінансовим потенціалом для формування джерел фінансування інвестиційної діяльності, як правило, незначне. Забезпечення фінансовим потенціалом для формування джерел фінансової діяльності розглядається як коригуючий механізм формування потреби у фінансових ресурсах для забезпечення фінансування операційної та інвестиційної діяльності. При цьому, у якості сигналу щодо формування передумов потенційної фінансової кризи на підприємстві, можна розглядати наявність значного за абсолютною величиною позитивного позикового фінансового потоку, протягом відносно тривалого періоду часу – загроза втрати платоспроможності суб'єкта господарювання. Доведено, що для надання процесу забезпечення фінансовим потенціалом чіткої структури й упорядкованості, необхідні узагальнені параметри джерел фінансування діяльності підприємств.

Peculiarities of provision of agricultural enterprises with financial potential have been studied. It has been found out that the nature of provision of agricultural enterprises with financial potential is determined by the specific character of the branch. Peculiarities of provision with financial potential in different spheres of activity of agricultural enterprises show a close interrelation between operating, financial and investment activities. Provision with financial potential is considered as a main source among the ones for financing the operating activities, as one of the key characteristics of an efficiently functioning enterprise is a positive financial flow with relatively stable absolute value observed during a long period. Investment activity of an enterprise is regarded as a servicing one towards the operating activity specified by statute documents, so as a rule provision with financial potential is insignificant for formation of sources of investment activity financing. Provision with financial potential for formation of sources of financial activity is considered as a correction mechanism of formation of demands in financial resources for providing financing of operating and investment activities. Meanwhile, great in absolute value positive loan financial flows observed during a relatively long period can be a signal indicating formation of preconditions for potential financial crisis at the enterprise, a threat of a business subject's paying incapacity. It has been proved that generalized parameters of financial potential structure based on sources of enterprise activities financing are necessary to give the process of provision with financial potential a well-defined structure and order.

Ключові слова: фінансовий потенціал, джерела фінансування, фінансова діяльність, сільськогосподарські підприємства, параметри, ризики.

Keywords: financial potential, sources of financing, financial activity, agricultural enterprises, parameters, risks.

Постановка проблеми. Забезпечення сільськогосподарських підприємств фінансовим потенціалом здійснюється відповідно до об'єктивних економічних законів, що діють в усіх галузях сільського господарства. Однак дія цих законів проявляється специфічно, що зумовлено особливостями самої галузі. Причому переважна більшість цих особливостей спричинена зовнішніми некерованими факторами, які не піддаються впливу або управлінню.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження функціонування сільськогосподарських підприємств в сучасних умовах свідчить про їх істотні особливості порівняно з підприємствами інших галузей національної економіки, які впливають на процес забезпечення фінансовим потенціалом, зокрема для формування джерел фінансування. Нині різні аспекти цієї проблеми знаходиться в центрі уваги відомих вчених-аграрників, зокрема, Дем'яненка, О.Є. Гудзь, М.І. Залісько, М.Й. Маліка, П.А. Стецюка та інших. Стає зрозумілим, що без налагодженого методичного супроводу системи забезпечення фінансовим потенціалом для формування джерел фінансування неможливо збалансувати роботу сільськогосподарських підприємств. Оскільки вона об'єднує всю сукупність інструментів, методів, способів, важелів, індикаторів, що визначають порядок, параметри формування та взаємодію певних його ланок та елементів, який має шерег специфічних об'єктивних відмінностей.

Метою статті є опрацювання особливостей системи забезпечення сільськогосподарських підприємств фінансовим потенціалом, які ґрунтуються на специфіці та різноманітності фінансових операцій господарської діяльності суб'єкта господарювання.

Виклад основного матеріалу. Характер забезпечення фінансовим потенціалом для формування джерел фінансування діяльності будь-якого сільськогосподарського підприємства визначається перш за все специфікою галузі, зокрема: тривалість виробничого циклу, який потребує довгострокових фінансових вкладень, при віддаленому періоді отримання прибутку; диспаритет цін між сільськогосподарською та промисловою продукцією унеможливорює рух фінансових ресурсів в сільськогосподарське виробництво, знижує його ефективність; процес формування конкурентоспроможних господарських структур ринкового типу, здатних з максимальною ефективністю використовувати землю та забезпечувати стабільну продовольчу безпеку держави; інвестиційне забезпечення, яке є відмінним напрямом диверсифікації капіталовкладень, які спрямовуються на формування основного стада, закладання багаторічних насаджень, підвищення родючості ґрунтів тощо; особливості присутності сільськогосподарських підприємств на фінансовому ринку, на яких ефект композиції, низька еластичність попиту за доходом та пропозицією за ціною джерел фінансування у короткостроковому періоді посилюють коливання обсягів фінансових ресурсів на рівень доходів підприємств; обмеженість власних фінансових ресурсів, а отже, неможливість вирішення проблеми виробництва конкурентоздатної продукції за рахунок лише акумулювання прибутку та коштів амортизаційного фонду, вартість яких істотно зменшує інфляція; наявність протиріччя, яке полягає у необхідності використовувати одночасно кредити довгострокового та короткострокового характеру при обмежених фінансових можливостях підприємств з причини їх низької кредитоспроможності.

Це спричинює значні фінансові витрати, зниження досягнутого рівня рентабельності або появи збитку; необхідність державної фінансової підтримки розвитку галузі; відсутність активізації процесів саморегулювання, що є невід'ємною складовою функціонування підприємств в умовах жорсткої конкуренції на ринку; недостатність розвитку фінансової інфраструктури галузі тощо [1, с.43; 2, с.48; 3, с.69; 4].

З цього приводу Г.З. Базарова, С.Г. Беляєва та Л.П. Бєлих зазначають, що «в процесі забезпечення фінансовим потенціалом підприємств, фінансування їх господарської діяльності має здійснюватися за рахунок власних фінансових ресурсів і доходів, одержаних у результаті виробничої діяльності; залучення кредитних фінансових ресурсів; продажу цінних паперів високої ліквідності; пільгового кредитування з боку держави; використання іноземних інвестицій; спрямування коштів в об'єкти капіталовкладень» [5, с.155].

При цьому різні типи фінансових операцій господарської діяльності підприємств мають охоплювати всі можливі варіанти змін структури фінансового потенціалу, зокрема джерел фінансування: кожна фінансова операція вносить зміни не менше ніж у двох кількісних структурних елементів фінансового потенціалу. Це обумовлено особливостями кругообігу виробничого та фінансового циклів, у процесі яких відбуваються зміни або в складі фінансових ресурсів, або в складі їх джерел фінансування, або одночасно і в складі ресурсів і в складі джерел; сукупність фінансових ресурсів і джерел їх формування змінюються тільки у тому випадку, коли фінансова операція стосується одночасно і фінансових ресурсів і джерел їх фінансування. Тобто при надходженні кількісних компонентів структури фінансового потенціалу або при їх вибутті (операції третього і четвертого типів). Операції, що зумовлюють тільки їх перерозподіл у структурі фінансового потенціалу, тобто зміна обсягу фінансових ресурсів або зміна їх джерел, на загальну величину фінансового потенціалу не впливають; рівність фінансових ресурсів та їх джерел в загальній величині фінансового потенціалу зберігаються після будь-якої операції. Ця рівність зумовлена тим, що всі фінансові операції викликають або перерозподіл потенційних фінансових ресурсів у загальній величині фінансового потенціалу або одночасне збільшення або зменшення на однакову вартість фінансових ресурсів та джерел їх фінансування [7, с. 35].

Зважаючи на вищевикладене, розглянемо більш детально особливості забезпечення фінансовим потенціалом підприємств під кутом впливу на нього ефективного виробництва сільськогосподарської продукції.

Коливання динаміки урожайності та обсягів виробництва основних сільськогосподарських культур зумовлене відчутним впливом природно-кліматичних факторів, що позначається на нерівномірних надходженнях фінансових ресурсів за часом та періодом (рис. 1). Крім того сезонність зумовлює нерівномірність не лише надходжень, а й здійснення витрат протягом року, тому потреба у фінансових ресурсів підприємств помісячно й поквартально нерівномірні (рис. 2).

Рис. 1. Динаміка виробництва та урожайності зернових культур за регіонами України в 2013 році

Джерело: розраховано та побудовано за даними [6]

Враховуючи, що забезпечення сільськогосподарських підприємств фінансовим потенціалом є певною системою, то прояви галузевих некерованих факторів для підприємств мають в кінцевому результаті економічні та фінансові наслідки.

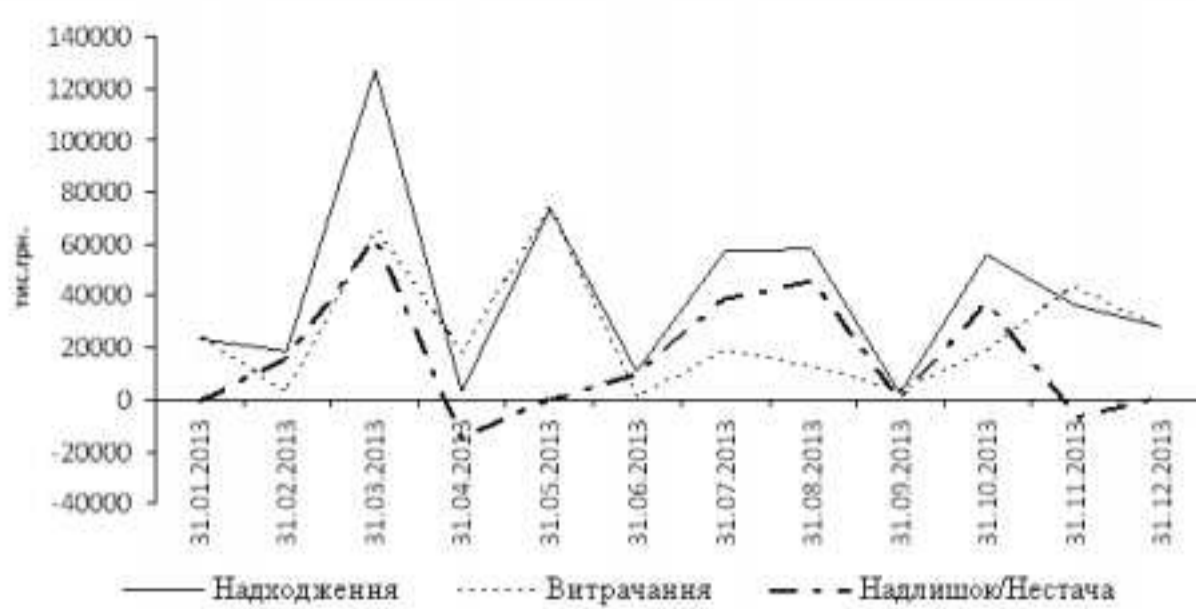

Рис. 2. Помісячні надходження та витрати грошових коштів ТОВ «Ліга» за 2013 р., тис. грн.

Особливості забезпечення фінансовим потенціалом в різних площинах діяльності сільськогосподарських підприємств переконливо ілюструє тісний взаємозв’язок операційної, фінансової та інвестиційної діяльності. Для реалізації інвестиційних проєктів підприємства залучають та погашають позики, здійснюють додаткову емісію цінних паперів, а також збільшують додатковий і пайовий капітал, тобто проводять операції, які пов’язані з фінансовою діяльністю, але різняться фінансуванням, що генерується в процесі їх здійснення.

Слід наголосити, що забезпечення фінансовим потенціалом для формування джерел фінансування операційної діяльності має розглядатися як основне джерело забезпечення за періодами, оскільки однією із ключових характеристик ефективно функціонуючого підприємства є наявність протягом тривалого відрізка часу позитивного руху фінансових потоків із відносно стабільною абсолютною величиною. Основними ознаками операційної діяльності, що визначають її особливості, є наступні: операційна діяльність – стрижневий компонент всієї господарчої діяльності підприємства; пріоритетність операційної діяльності стосовно інвестиційної та фінансової; інтенсивний розвиток операційної діяльності є основним параметром економічного росту підприємства; господарчі операції, що є складовими операційної діяльності підприємства, мають постійний характер; зв’язок операційної діяльності з інвестованими в неї матеріальними, нематеріальними та фінансовими ресурсами; споживання значного обсягу живої праці у процесі операційної діяльності; специфічні ризики (ринковий ризик) операційної діяльності.

На противагу цьому інвестиційна діяльність підприємства розглядається як обслуговуюча по відношенню до передбаченої статутними документами операційної діяльності, тому забезпечення фінансовим потенціалом для формування джерел фінансування інвестиційної діяльності, як правило, незначне.

Слід зазначити, що забезпечення фінансовим потенціалом для формування джерел фінансування фінансової діяльності розглядається як коригуючий механізм формування потреби у фінансових ресурсах для забезпечення фінансування операційної та інвестиційної діяльності. При цьому, у якості сигналу щодо формування передумов потенційної фінансової кризи на підприємстві, можна розглядати наявність значного за абсолютною величиною позитивного фінансового потоку протягом відносно тривалого періоду часу – загроза втрати платоспроможності суб’єкта господарювання. Так, перманентність формування позитивного ефекту свідчить про значну частку зовнішніх (перш за все, позикового) джерел фінансування, що ставить питання про спроможність підприємства забезпечити формування у майбутньому необхідної абсолютної величини операційного грошового потоку – забезпечити джерело погашення фінансових зобов’язань.

У найбільш загальному вигляді забезпечення фінансовим потенціалом за структурою формування джерел фінансування діяльності підприємств можна представити у вигляді функції:

$$y = f(x_1, x_2, \dots, x_n), \tag{1}$$

де, y – параметр, за яким проводиться забезпечення фінансування;
 $x_1, x_2, \dots, x_n$ – варіанти рішень (альтернативи).
Параметр y може виступати у вигляді потреби у фінансуванні, а варіанти рішень x визначаються джерелами.

Основні підходи, що традиційно застосовуються для оцінки різних варіантів забезпечення фінансовим потенціалом за структурою формування джерел фінансування мають такі виражені ознаки:

плата безпосередньо за використання позикових джерел фінансових ресурсів виступає основною групою витрат, а інші витрати, пов’язані із залученням і використанням фінансових ресурсів, при оцінці не враховуються, незважаючи на те, що їхній розмір також може бути досить вагомим;

при виборі способу забезпечення фінансування не враховується часовий фактор залучення фінансових ресурсів, платежів за їх використання й повернення боргу, незважаючи на те, витрати, пов’язані з забезпеченням фінансуванням, здійснюються здебільшого не одноразово, а частками упродовж певного часу;

у самій процедурі вибору альтернативного варіанта не використовуються методи забезпечення вартості фінансування.

Нами запропоновано «*модель забезпечення фінансовим потенціалом за структурою формування джерел фінансування*», в основі якої визначений критерій оптимальності FEI [5] (financing efficiency index) – показник ефективності забезпечення фінансування:

$$\left\{ \begin{aligned} FEI &= \frac{\sum_{i=1}^n \sum_{j=0}^m x_{ij} \cdot d_j}{\sum_{i=1}^n \sum_{j=0}^m (f(x_i)_j \cdot d_j + \lambda(x_i)_j \cdot d_j + \lambda(x_i)_j \cdot d_j + x'_{ij} \cdot d_j)} \rightarrow \max \\ \sum_{i=1}^n x_{ij} &= FR_j, \\ \sum_{j=0}^m x_{ij} &= FV_i \end{aligned} \right. \tag{2}$$

де, FEI – показник ефективності забезпечення фінансування;
 x_{ij} – обсяг фінансового потенціалу, що залучається з i -го джерела в j -ий період часу, грош. од.;
 $f(x_i)_j$ – сума прямих виплат за використання фінансовими ресурсами, що залучаються з i -го джерела, в j -ий період часу, грош. од.;
 $y(x_i)_j$ – сума інших виплат, пов’язаних із залученням фінансових ресурсів з i -го джерела, в j -ий період часу, розмір яких залежить від вартості фінансових ресурсів, що залучаються, грош. од.;
 λ_{ij} – сума інших виплат, пов’язаних із залученням фінансових ресурсів з i -го джерела, в j -ий період часу, розмір яких не залежить від вартості фінансових ресурсів, що залучаються, грош. од.;
 x'_{ij} – сума повернення позикових фінансових ресурсів, що залучені з i -го джерела, в j -ий період часу, грош. од.;

d_j – коефіцієнт дисконтування для j -го періоду часу;
 FR_j – потреба у фінансових ресурсах в j -ий період часу, грош. од.;
 FVi – можливий обсяг залучення фінансових ресурсів з i -го джерела, грош. од.

Такий комплексний підхід до забезпечення фінансового потенціалу за структурою формування джерел фінансування передбачає тристороннє обґрунтування забезпечення фінансової діяльності підприємства: забезпечення загальної структури фінансового потенціалу; забезпечення власних джерел фінансування; забезпечення позикових джерел фінансування.

Відповідно до представленої економіко-математичної моделі оптимальним буде таке поєднання джерел фінансування, за якого значення цільової функції буде максимальним. При цьому вартість фінансових ресурсів, що використовуються в j -ий період часу, має дорівнювати потребам у них у цей же період, при цьому фінансові ресурси, що залучаються з i -го джерела, не повинні перевищувати можливого потенціалу цього джерела фінансування з урахуванням графіків залучення фінансових ресурсів та повернення позики. З огляду на особливості діяльності сільськогосподарських підприємств можливості використання окремих з цих теоретичних засад забезпечення джерел фінансування потребують внесення певних коректив.

В контексті вирішення конкретного завдання необхідно звернути увагу на одну особливість концепції максимізації ринкової вартості підприємства. З погляду теорії, модель її оцінки включає знаходження теперішньої вартості майбутніх грошових потоків. Тобто, при інших рівних умовах вона буде тим вищою, чим нижча середньозважена ціна джерел фінансування. Звідси витікає висновок про те, що мінімізація останньої еквівалентна максимізації вартості підприємства.

Орієнтація на найвищий рівень доходності з економічної точки зору цілком виправдана. І формування виробничих та інвестиційних програм для її забезпечення – найбільш раціональний підхід до залучення джерел фінансування. Реалізація такого підходу передбачає, в першу чергу, наявність можливостей для товарної та територіальної диверсифікації виробництва, а також існування інших альтернатив використання джерел фінансування. На сучасному етапі економічного розвитку більшість сільськогосподарських підприємств не мають достатніх можливостей для товарної диверсифікації, а локалізація виробництва на конкретних земельних ділянках обмежує її територіальну складову. З цього погляду для сільськогосподарських підприємств бюджетні обмеження щодо обсягів використання фінансових ресурсів мають більше значення, ніж вибір альтернативних можливостей за критерієм найбільшого рівня доходності.

Складнощі використання операційного важеля в системі забезпечення фінансовим потенціалом сільськогосподарських підприємств пов'язані з тим, що, по-перше, виробництво кількох видів продукції є характерною особливістю більшості з них. І, по друге, існує певна специфіка формування виробничих витрат та проблема з їх поділом на постійні й змінні. Використання ж ефекту фінансового важеля, коли рентабельність (доходність) сільськогосподарської діяльності суттєво нижча від ціни залучених джерел, втрачає всякий сенс, оскільки веде до негативного результату.

Для сільськогосподарських підприємств нині прибуток не є базою оподаткування. Тому механізм «податкового щита» не діє. Можна припустити, що в майбутньому ситуація зміниться. Однак і в цих умовах його вплив на зниження середньозваженої ціни джерел фінансування навряд чи може бути істотним. Це пов'язано з поки що високою ціною кредитів банків.

Висновки. Високий рівень результативності підприємства не завжди гарантує високий ступінь платоспроможності, і навпаки. Недостатній рівень здатності підприємства до погашення боргових зобов'язань та одночасне одержання доходів може виникнути внаслідок відшкодування раніше списаних активів та кредиторської заборгованості, які включаються до доходів господарюючого сільськогосподарського підприємства, але в реальному часі це не забезпечує притоку фінансових ресурсів. Для надання процесу забезпечення фінансовим потенціалом чіткої структури й упорядкованості, необхідні узагальнені параметри джерел фінансування діяльності сільськогосподарських підприємств.

Враховуючи важливість та необхідність фінансової спроможності сільськогосподарських підприємств та інвестиційної спрямованості сільського господарства в умовах реформованих перетворень аграрної економіки, питання забезпечення фінансовим потенціалом на мікрорівні повинні набувати особового значення, що передбачає необхідність розробки дієвої державної політики фінансової підтримки сільського господарства.

Список літератури:

1. Гудзь О. Є. Кредитування і банківське обслуговування підприємств агропромислового виробництва: сучасні тенденції та особливості: [монографія] / О. Є. Гудзь – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 170 с.
2. Малік М. Й. Фінансово-кредитний механізм у розвитку аграрного підприємництва / М. Й. Малік // Фінанси України. – 2004. – №5. – С. 47–53.
3. Непочатенко О. О. Організаційно-економічні механізми кредитування аграрних підприємств / О. О. Непочатенко. – Умань, 2007. – 456 с.
4. Онєгіна В. Зміна аграрної парадигми та державна аграрна політика у розвинутих країнах / В. Онєгіна // Економіка України. – 2005. – № 11. – С. 65.
5. Теория и практика антикризисного управления / Г. З. Базаров, С. Г. Беляев, Л. П. Бельх и др. – М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1996. – 469 с.
6. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2013 рік. – К.: Державна служба статистики України, 2014.
7. Трусова Н.В. Фінансовий аналіз підприємства: теорія та практика. Навчальний посібник / Н.В. Трусова. – Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2012. – 392 с.

References:

1. Hudz' O.Ye. (2005) *Kredytuvannia i bankivs'ke obsluhovuvannia pidpriemstv ahropromyslovoho vyrobnytstva: suchasni tendentsii ta osoblyvosti* [Lending and servicing of agricultural enterprises production: current trends and features], NNTS IAE, Kyiv, Ukraine.
2. Malik M.Y. (2004) “Financial and credit mechanism in the development of agricultural enterprise”, *Finansy Ukrayiny*, vol. 5, pp. 47-53.
3. Nepochatenko O.O. (2007), *Orhanizatsiyno-ekonomichni mekhanizmy kredytuvannya ahrarnykh pidpryyemstv* [Organizational and economic mechanisms lending enterprises], Uman, Ukraine.
4. Onyehina V. (2005), *Zmina ahrarnoyi paradyhmy ta derzhavna ahrarna polityka u rozvynutykh stranakh* [Changing the paradigm of Agriculture and state agricultural policy in developed countries], Ekonomika Ukrayiny, vol. 11, pp. 65.
5. Bazarov, H.Z. Byelyayev, S.H. and Byelykh, L.P. (1996), *Teoriya y praktyka antykrizysnoho upravleniya* [Theory and practice management antykrizysnoho], Zakon y pravo, YuNYTY, Moscow, Russia
6. State Statistics Service of Ukraine (2014), “Silske hospodarstvo Ukrayiny za 2013. Statystychnyj zbirnyk” [Agriculture Ukraine for 2013. Statistical yearbook], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.
7. Trusova N.V. (2012), *Finansovyy analiz pidpriemstva: teoriia ta praktyka* [Financial analysis of enterprise: theory and practice], Vydavnychy budynok MMD, Melitopol, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 03.12.2014 р

651

1638

poligrafua

(<http://www.poligrafua.net/>)

bigmir

net

1018

434

(<http://www.bigmir.net/>)

Бропу.

ТОВ "ДКС Центр"